

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه آزاد اسلامی
دانشکده ولی عصر (عج)
دانشکده ادبیات و علوم انسانی

رشته الهیات - گرایش: فلسفه و حکمت

پایان نامه کارشناسی ارشد

موضوع

مقایسه بدن برزخی از دیدگاه فیض کاشانی و علامه مجلسی

استاد راهنما:

دکتر موسی ملایری

استاد مشاور:

دکتر مهدی نجفی افرا

نگارنده:

طاهره هاشمی گلپایگانی

سال تحصیلی ۱۳۹۱-۱۳۹۲

تقدیم به

- پیشگاه مقدس و منور حضرت بقیة الله الاعظم عنه السلام یگانه منجی عالم بشریت
- ارواح پاک شهدا
- مادر مهربانم که دعای خیرشان همواره بدرقه راهم بوده؛
- همسرم و تکیه گاه زندگیم که برای من در طول زندگی و تحصیل تندیسی از صبر و استقامت بوده و خوشبختی را سخاوتمندانه به من و فرزندانمان هدیه می کند.
- فرزندانم، گل‌های خوشبوی زندگی ام.
- و همه آنان که در جهت ارتقاء توان علمی حقیر گامی برداشته اند.

تقدیر و شکر

حمد و ستایش مخصوص پروردگاری است که انسان را از هیچ آفرید و زمینه‌ی کمال و سعادت را فراهم ساخت و پیوسته او را مورد رحمت و لطف خود قرار می‌دهد تا به سر منزل مقصود برساند.

پس از مدد از خداوند منان کلمه به کلمه این رساله مدیون زحمات بی‌شائبه استاد گرانقدر و دلسوزم «جناب آقای دکتر ملایری» است که راهنمایی‌هایشان به جد مشفقانه و عالمانه بود. و از «جناب آقای دکتر نجفی» که نظارت و مشاوره این رساله را پذیرفتند سپاس ویژه‌ای دارم.

همچنین قدردان زحمات «جناب آقای دکتر ...» می‌باشم که داوری این رساله را بر عهده گرفتند و بی‌تردید، داوری و قضاوت ایشان مرا در ارتقای سطح علمی این رساله یاری خواهد نمود. و سپاس فراوان از «جناب آقای دکتر اکوان» ریاست محترم دانشکده و همچنین «جناب آقای دکتر افشار» مدیریت محترم گروه فلسفه دارم. و در نهایت از خانواده مهربانم و همه‌ی همراهانم در این طریق تشکر فراوان دارم.

بر منتهای همت خود کامران شدم

شکر خدا که هرچه طلب کردم از خدا

فهرست مطالب

عنوان _____ صفحه

مقدمه	۱
اهمیت بحث معاد	۳
طرح مسئله	۴
راه حل های مسئله	۵
گزارشی از فصول پایان نامه	۸

فصل اول: کلیات

بیان مسئله تحقیق	۱۰
اهمیت موضوع تحقیق و انگیزه انتخاب آن	۱۱
هدف های تحقیق	۱۱
سؤالات تحقیق	۱۱
فرضیه ها	۱۲
پیشینه تحقیق	۱۲
زندگینامه فیض	۱۷
خاندان فیض	۱۷
اساتید فیض	۱۸
مراتب علمی فیض	۱۹
شاگردان فیض	۲۰
افکار فیض	۲۰
تألیفات فیض	۲۱
الف) در تفسیر قرآن	۲۲
ب) در حدیث و روایت	۲۲

۲۳ (ج) در کلام و عرفان
۲۳ (د) در اخلاق و ادب
۲۳ وفات
۲۴ منابع
۲۵ (۸) زندگینامه علامه مجلسی
۲۶ علامه مجلسی و منصب شیخ الاسلامی
۲۶ حق علامه مجلسی بر جامعه شیعه
۲۷ علامه مجلسی نجات دهندهی احادیث شیعه از نابودی
۲۸ اساتید
۲۸ شاگردان
۲۸ تألیفات
۳۰ وفات
۳۰ منابع

فصل دوم: دیدگاه فیض کاشانی دربارهٔ برزخ و بدن برزخی

۳۲ مرگ
۳۴ چیستی برزخ
۳۶ دلایل وجود برزخ
۳۷ دلیل قرآنی
۳۸ دلایل روایی
۳۹ دلایل عقلی
۴۱ نفس
۴۲ قوه خیال و عالم مثال
۴۶ جسم مثالی و بدن برزخی
۵۲ زمان پیدایش بدن برزخی (قالب مثالی)

۵۴	اثبات نظریه بدن برزخی
۵۴	سؤال و جواب قبر
۶۱	عذاب و فشار قبر

فصل سوم: دیدگاه علامه مجلسی درباره برزخ و بدن برزخی

۶۷	مرگ
۶۸	چیستی برزخ
۶۹	دلایل وجود برزخ
۶۹	دلایل قرآنی
۷۱	دلایل روایی
۷۲	بدن برزخی و جسم مثالی
۷۴	زمان پیدایش بدن برزخی
۷۵	مقایسه زمان پیدایش بدن برزخی
۷۷	سؤال و جواب قبر
۸۱	فشار قبر
۸۴	مقایسه
۸۵	نتیجه گیری
۹۱	فهرست منابع
۹۱	کتب
۹۴	منابع اینترنتی
۹۴	مقالات
۹۵	Abstract

مقدمه

دائماً او پادشاه مطلق است در مقام عزّ خود مستغرق است

او به سر ناید از آن، آنجا که اوست کی رسد، عقل و جود آنجا که اوست

حمد و ثنای بی حد، خداوندی را سزد، که در مقام احدیت مقام بی اسم و رسمش یکتا و بی هم‌تاست و هیچ ملک مقرب و نبی مرسلی را به حقیقت ذاتش راه نیست.

خداوند رب‌العالمین در راستای پرورش و رشد انسان علاوه بر تمام نعمت‌های بی حد و حصرش به انسان دو نعمت عقل و وحی را نیز ارزانی داشت، تا در پرتو، نور آن دو راه را بی‌دلواپسی طی کند و فرشته مطلوب خدا را در آغوش گیرد، و با دو اسلحه بشارت و انذار پیامبرانش را برای هدایت انسان فرستاد، تا موانع را از سر راه انسان بردارند. و او را در صراط مستقیم به مقصد خداوندی برساند.

راه‌های خیر و شر را به او نشان دادند و نتیجه اعمال نیک و زشت او را که در آخرت دستگیر او خواهد شد، به او فهماندند به انسان آموختند که مرگ و زندگی وسیله آزمایش است و در این آزمون شاگرد ممتاز کسی است که احسن عملاً باشد، پس انسان برای نابود شدن نیامده، بلکه بقاء و جاودانگی مه‌ری است که بر پیشانی انسان خورده است.

﴿وَإِنَّ اللَّهَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَأَعْبُدُوهُ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ﴾^۱. (مریم/۳۶)

حال انسان‌ها به تناسب عملی که انجام می‌دهند در این دنیا فرق می‌کنند.

﴿فَأَمَّا مَنْ ثَقَلَتْ مَوَازِينُهُ * فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَاضِيَةٍ * وَأَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ * فَأُمُّهُ

هَٰوِيَةٌ﴾^۲. (القارعه / ۹-۶)

آنچه در آیات و روایات بیان شده این دنیا، دنیای عمل است و نه حساب و عالم برزخ و قیامت دنیای حساب است نه عمل.

اما قیامت با صور حضرت اسرافیل شروع می‌شود و نوع شروع آن در سوره مبارکه زلزله و همچنین در سوره مبارکه القارعه آمده است و کیفیت آن و چگونه زنده شدن انسانها و به طور کل حشر و نشر بیان شده است. اما این قیامت را قیامت کبری نامیده‌اند و قیامت دیگری برای انسانها بعد از مرگ و قبل از قیامت کبری هست به نام قیامت صغری که به طور اجمال فرق‌هایی با قیامت کبری دارد و قیامت کبری زمانش مشخص نیست اما کیفیت و چگونگی به وجود آمدن آن را قرآن کریم مشخص کرده اما قیامت صغری زمانش برای هر فرد از افراد انسانها فرق می‌کند.

همینکه ملک الموت جان انسان را قبض کرد زمان قیامت صغری او شروع شده است و در این هنگام است که سؤال و جواب شب اول قبر توسط منکر و نکیر آغاز می‌شود و در پی آن فشار قبر که در انتها قبر برای بعضی گودال آتش است که در آن معذبند و برای برخی دیگر باغی از باغ‌های بهشت که در آن متنعم‌اند.

۱. خداوند پروردگار من و شماست او را بپرستید که راه راست همین راه خدا پرستی است.

۲. پس آتروز عمل هر کس در میزان حق وزنی باشد، در بهشت به آسایش و زندگانی خوش خواهد بود و عمل هر کس

سبک وزن است جایگاهش در قعر هاویه جهنم است.

اهمیت بحث معاد

یکی از مسائل مهم که از دیر باز مورد توجه ادیان و متکلمان و فلاسفه قرار گرفته، مسئله معاد و زندگی بعد از مرگ است. پیروان ادیان همگی معتقد به زندگی بعد از مرگ بوده و آن را یکی از اساسی ترین مسائل مذهبی به حساب می آورند. معاد در اسلام به معنای برانگیخته شدن انسان بعد از مرگ است که انسان مجدداً زنده شده و در حیاتی جدید به حساب اعمال وی رسیدگی خواهد شد و در نهایت نیکوکاران در بهشت به نعمت های اخروی نائل شده و بدکاران در جهنم به کیفر اعمال زشت خود خواهند رسید. این عقیده به طور کلی و صرف نظر از جزئیات آن مورد اتفاق همه متکلمان و فلاسفه الهی بوده و هر مسلمانی طبق قرآن نسبت به آن اعتقاد دارد.

معاد امری ضروری و حقیقتی لازم و غیر منفک از خلقت است؛ چرا که حرکت در عالم هستی، همچنین حرکت ارادی انسان در مسیر تکاملی اش نمی تواند بدون غایت باشد، لذا زندگی موقت انسان باید هدفی در مسیر کمال داشته باشد، نه اینکه به یک باره متوقف شده و به یوچی و نابودی منجر شود. همین مطلب را در مورد کل آفرینش نیز می توان بیان کرد و از این لحاظ، تنها انسان نیست که رستاخیز دارد، بلکه این امر شامل مجموع جهان هستی است؛ همچنانکه قرآن کریم می فرماید:

﴿و ما خلقنا السماء و الارض و ما بینهما باطلاً ذلک ظن الذین کفروا فویل للذین

کفروا من النار﴾^۱.

چنین اندیشه ای مربوط به کسانی است که کفر ورزیده اند. پس وای بر کرده کفران از آتش.

۱. ما آسمان و زمین و آنچه را که در میان آنها قرار دارد، بیهوده (بی آنکه هدفی باشد) نیافریدیم.

همچنین یکی از مهم ترین دلایل برای ضرورت معاد اقتضای عدل الهی است؛ چرا که اگر بعد از مرگ، روز حساب و پاداش و کیفری در کار نباشد، لازمه اش مساوات بین مطیع و عاصی خواهد بود و ساحت الهی از آن پیراسته است و عدل الهی ایجاب می‌کند که نیکوکاران به پاداش اخروی و بدکاران به سرانجام بدی‌های خود برسند.

لازم به ذکر است که علاوه بر این موارد، یکی از موضوعات مهمی که ارتباط تنگاتنگی با مسئله معاد دارد، اثبات روح برای انسان و همچنین اثبات حیات برزخی می‌باشد؛ چرا که لازمه وجود روح مجرد برای انسان این است که بعد از مرگ حرکت او متوقف نشده و در نظامی اخروی به حیاتی متناسب با اعمال گذشته خود ادامه دهد. (دیوانی، امیر، حیات جاودان (پژوهشی در قلمرو معاد شناسی)، ص ۲۷۱-۲۷۵، استدلال قرآن بر معاد)

طرح مسئله

بسیاری از حقایق هستی و خصوصاً حقایقی که در ماوراء جهان وجود دارد، برای ما مجهول است.

البته این ندانستن بیشتر در کم و کیف و چگونگی آن حقایق است ولی اصل آن حقایق را عقل و وحی در جای خود اثبات کرده اند و ما نسبت به آن آگاهی داریم، بنابراین سنخیت و چگونگی بدن های برزخی برای ما به صورت کامل و دقیق روشن نیست ولی در عین حال از مجموعه آیات و روایات و تحلیل های عقلی می توان دور نمایی از کم و کیف بدن برزخی را تصویر کرد.

در تمام عوالم هستی (عالم مادی، برزخ و قیامت) انسان دارای بدن است و در هیچ عالمی

بی‌بدن نیست؛ به دلیل اینکه روح حقیقتی است عین تعلق به بدن و در متن و ذات روح، تعلیق به بدن نهفته است. از اینرو ممکن نیست که روح باشد و بدنی در کار نباشد. پس اگر انسان در عالم طبیعت، برزخ و قیامت، دارای روح است - که هست - واجد بدن نیز خواهد بود.

حال می‌خواهیم ببینیم که این بدن برزخی از چه جنسی است و چگونه است؟ بدنی که باید مورد سؤال و جواب قبر، عذاب قبر، و ... باشد. این بدن چگونه خواهد بود؟

راه حل‌های مسئله

هریک از عوالم هستی دارای نظام، احکام، آثار و قوانین مخصوص به خود است یعنی، در عالم طبیعت قوانینی حاکم است غیر از سنتی که بر عالم برزخ حکم فرماست و در عالم برزخ، نظامی وجود دارد که در عالم قیامت وجود ندارد و در عالم قیامت، آثاری است که در دو عالم برزخ و طبیعت نیست. از اینرو، بدنی که در عالم طبیعت است هم سنخ با قوانین حاکم بر این دنیا است و این بدن غیر از بدن برزخی است. بدن برزخی، هم سنخ با احکام و آثار عالم برزخ است. مثلاً بدن قیامتی، بدنی است که در عین سوختن مدام، از بین نمی‌رود؛ یا مثلاً بدن قیامتی یک فرد بهشتی به صورتی ساخته شده است که در عین خوردن و آشامیدن، نیازی به تخلیه مواد تغذیه شده از بدن ندارد. بنابراین نباید تصور کرد که بدن مادی، برزخی و قیامتی یکسان هستند.

همانطور که می‌دانیم عالم مجرد و قیامت، عالم بالاتر و نزدیک‌تر به مبدأ متعال است و از این رو موجودات آن از مراتب وجودی بالاتر و کامل‌تری برخوردارند و قبل از آن (یعنی در مرتبه فروتر) عالم مثال و برزخ است که مترتب بر عالم مجرد و متأخر از آن است. عالم آخر،

عالم جسم و جسمانیات و یا نظام مادی است که دورترین عالم از مبدأ متعال است. از این رو، موجودات آن نیز از مراتب ضعیف تر و ناقص تری برخوردارند. بنابراین، موجودات عالم برزخ از موجودات عالم مادی، کامل تر ولی نسبت به موجودات عالم قیامت و تجرد، ناقص ترند.

بنابراین با توجه به مطالب فوق، در وجود بدن برزخی شکی نیست. بحث در کیفیت آن است. بدن برزخی از آنجا که از بدن مادی بالاتر است، از سنخ ماده و جسم طبیعی نیست که احکام ماده بر آن غالب باشد. ولی از آنجا که از بدن قیامتی پایین تر است، واجد برخی لوازم ماده چون شکل، اندازه و مقدار می باشد. روایات نیز به صراحت بیانگر این حقیقتند که بدن برزخی شبیه بدن دنیوی است.

امام صادق علیه السلام می فرماید: « ارواح مؤمنان (در برزخ) در بدن هایی شبیه بدنهای دنیوی آنان است. (مجلسی، ۱۴۰۴، ج ۶، ص ۲۶۸، ح ۱۱۹)».

و در جمله ای دیگر می فرماید: «ارواح انسانها (در برزخ) به صورت جسدهای دنیوی اند.» (مجلسی، ۱۴۰۴، ص ۲۶۹، ح ۱۲۱)

لکن هر چند بدن برزخی بالاتر و کامل تر از بدن مادی است، در عین حال، از بدن قیامتی ناقص تر است. امام صادق فرمودند: «در بدن هایی شبیه بدن های دنیوی» یا «در صورت جسدهای دنیوی» که بیانگر شباهت، است نه یکسان بودن. شبیه آن است چون شکل، مقدار و اندازه دارد، و هر فرد مرده ای، مرده دیگر را در این قالب، مشاهده کرده، او را می شناسد. البته درباره بدن برزخی نظریه های متعددی وجود دارد که در قسمت های بعد به طور مبسوط به آنها اشاره خواهد شد. در اینجا به طور مختصر به این نظریه ها اشاره می کنیم:

بعضی از فلاسفه که تعدادشان اندک است وجود برزخ و بدن برزخی را انکار می کنند. بعضی

از آنها به نظریه بدن دنیوی معتقد هستند که خود دو حالت است:

۱. بدن برزخی عین بدن دنیوی است. (مانند لاهیجی، ایجی و سید مرتضی)

۲. بدن برزخی بعضی از اجزاء بدن دنیوی است.

برخی دیگر نظریه ثنویت بدن برزخی را مطرح می‌کنند به این معنی که نفس در آن واحد به دو بدن برزخی تعلق دارد مانند ملا نعیم که می‌گوید: «نمی‌توان گفت که اگر نفس از بدن خویش جدا شود و بدون بدن مانده، یا به بدن دیگر تعلق گیرد، این همانی شخص کماکان برقرار است». (ملا نعیم، ۱۳۸۲، ج ۳، ص ۱۶۳)

برخی از فلاسفه معتقد به نظریه تجسد روح هستند یعنی اینکه خود ارواح به صورت و سیمای انسان قبل از مرگ در می‌آیند از جمله کسانی که به این نظریه قائل است نقابی میانجی است. (نقابی میانجی، ۱۳۷۴، ص ۳۷۲-۳۷۳)

البته ناگفته نماند که اولین کسی که این نظریه را از روایات استنباط کرد و به عنوان یک فرضیه یا احتمال ضعیف مطرح می‌کند علامه مجلسی است. (مجلسی، ۱۴۰۴، ج ۶، ص ۲۷۱)

و برخی از فلاسفه هم مانند ملاصدرا و فیض کاشانی معتقد به نظریه بدن مثالی هستند.

حال با توجه به این نظریه‌ها و فرضیه‌های مطرح شده می‌خواهیم در این پایان نامه بررسی کنیم که کدامیک از این نظریه‌ها با توجه به روایات و احادیث داده شده صحیح است و چرا.

گزارشی از فصول پایان نامه

در این پایان نامه سه فصل وجود دارد:

(۱) کلیات،

(۲) دیدگاه فیض کاشانی در مورد برزخ و بدن برزخی،

(۳) دیدگاه علامه مجلسی در مورد برزخ و بدن برزخی و مقایسه این دو نظریه.

در فصل اول یعنی کلیات به قسمتهایی از جمله بیان مسئله تحقیق، اهمیت موضوع تحقیق و

انگیزه انتخاب آن، سؤالات و فرضیه های تحقیق و پیشینه موضوع پرداخته شده است.

در قسمت پیشینه موضوع به نظریه های بدن برزخی و نظر فلاسفه در رابطه با بدن برزخی و

نوع آن اشاره شده است و در مورد این نظریه ها توضیح مبسوطی داده شده است.

در فصل دوم دیدگاه فیض کاشانی در مورد مرگ، تعریف برزخ، دلایل وجود برزخ (از

جمله دلایل، روایی، قرآنی، و دلایل عقلی)، نفس، قوه خیال و عالم مثال، جسم مثالی و بدن

برزخی، زمان پیدایش بدن برزخی، اثبات نظریه بدن برزخی، سؤال و جواب قبر، عذاب و فشار

قبر بررسی شده است.

و در فصل سوم به دیدگاه علامه مجلسی درباره مرگ، تعریف برزخ، دلایل وجود برزخ (از

جمله دلایل، روایی و قرآنی)، بدن برزخی و جسم مثالی، زمان پیدایش بدن برزخی، مقایسه

نظرات فیض و علامه مجلسی درباره پیدایش بدن برزخی، سؤال و جواب قبر، فشار قبر و

مقایسه نظرات، فیض کاشانی و علامه مجلسی درباره فشار قبر، پرداخته شده است.

فصل اول: کلیات

(۱) بیان مسئله تحقیق

(۲) اهمیت موضوع تحقیق و انگیزه انتخاب آن

(۳) هدف‌های تحقیق

(۴) سؤالات تحقیق

(۵) فرضیه‌ها

(۶) پیشینه تحقیق

(۶) زندگینامه فیض کاشانی

(۷) زندگینامه علامه مجلسی

(۱) بیان مسئله تحقیق

همانطور که می‌دانیم، انسان پس از مرگ و قبل از ورود به عالم آخرت وارد عالم برزخ می‌شود. عالم برزخ برحسب یافته‌های قرآنی و روایی عالمی است پر رمز و راز که مرگ آغاز می‌شود و تا قیامت ادامه دارد.

بخشی از احوال برزخ عبارتند از: زنده شدن مرده در قبر، پرسش قبر، عذاب قبر، پاداش قبر و رؤیت پیامبران و ائمه و ملائکه. کیفیت زندگی در عالم برزخ محل نزاع است که آیا بدن برزخی همان بدن طبیعی است یا مثالی و یا کیفیتی دیگر دارد؟

برخی از روایات اشاره به این دارند که بدن برزخی غیر از بدن دنیایی است و هیئتی مشابه دارد و از برخی از روایات نظریات دیگری استنباط می‌شود. دسته‌ای از فلاسفه به بدن مثالی برزخی معتقد هستند و برخی دیگر معتقدند که بدن برزخی، حقیقتی غیر از جسم دنیوی است و برخی از فلاسفه بر اساس روایات، اشاره به این دارند که روح پس از مفارقت از بدن به اجسامی لطیف تعلق می‌گیرد که مشابه به بدن عنصری است. مسأله مورد بحث در این رساله آن است که کدامیک از نظریه‌ها در نظر عقل و نقل مقبول است.

۲) اهمیت موضوع تحقیق و انگیزه انتخاب آن

ما می‌توانیم بعد از بررسی بدن برزخی به بررسی و اثبات معاد و روز قیامت بپردازیم. چون همانطور که گفتیم و می‌دانیم عالم برزخ بین دو عالم دنیا و عالم آخرت وجود دارد و انسان بعد از مرگ بلافاصله به عالم آخرت منتقل نمی‌شود، بلکه ابتدا به عالم برزخ می‌رود و وقتی که زمانش فرا برسد، وارد عالم آخرت خواهد شد. وقتی ما به بررسی بدن برزخی بپردازیم، در حقیقت معاد را مورد بررسی قرار دادیم، و بدن برزخی از این جهت حایز اهمیت است. به عبارتی یافتن پاسخی روشن برای بدن برزخی می‌تواند روزه‌ای برای تعیین نوع بدن انسان پس از برزخ (قیامت) باشد.

۳) هدف‌های تحقیق

این تحقیق می‌تواند فواید و اهداف زیر را داشته باشد:

- ۱) حل این مسأله نظری که عالم برزخ چگونه عالمی است و کیفیت آن چگونه است.
- ۲) تعیین ویژگی‌های عالم پس از برزخ به کمک شناخت عالم برزخ.
- ۳) تصحیح و ترویج عقیده صحیح در خصوص برزخ و معاد.

۴) سؤالات تحقیق

- ۱) نظریه مستفاد از کتاب‌های فیض کاشانی در باب بدن برزخی چیست؟
- ۲) نظریه علامه مجلسی در باب بدن برزخی چیست؟
- ۳) از روایات اسلامی چه نظریه‌ای در این خصوص استفاده می‌شود؟
- ۴) نظریه مقبول و مورد تأیید از دیدگاه عقل و نقل چیست؟

۵) فرضیه‌ها

۱. بدن برزخی مادی است، و ویژگی‌های ماده را دارد.
۲. بدن برزخی نظیر بدن دنیایی است، مادی نیست ولی برخی ویژگی‌های ماده را دارد.
۳. بدن برزخی از این دنیا هم همراه انسان است.
۴. بعد از مرگ روح به بدن برزخی تعلق می‌گیرد.

۶) پیشینه تحقیق

همانطور که می‌دانیم برزخ به معنای فاصله و حائل است، فاصله بین دو عالم دنیا و آخرت. چون بعد از مردن همه مردم یک سری تغییر و تحولات اساسی صورت می‌گیرد. لذا بدیهی است که تا رسیدن زمان لازم، برای ایجاد آن تغییرات و دگرگونی‌های اساسی، و برانگیخته شدن تمام مردم، این روح انسان‌ها در جایی مستقر باشد و به حیات و زندگی خویش ادامه دهند تا در آخرت بر حساب اعمالشان رسیدگی شود و زندگی جاوید و ابدی خویش را از سر گیرند.

یعنی هنگامی که روح از بدن جدا می‌شود، پیش از آنکه بار دیگر در قیامت به بدن اصلی بازگردد، در عالمی که میان این دو عالم است و برزخ نامیده می‌شود، قرار خواهد داشت. در این هنگام علاقه روح از بدن تا حدی قطع شده، اما هنوز مقداری باقی است. روح پس از مفارقت از بدن جسمانی و عنصری کاملاً به بدن برزخی و قالب مثالی تعلق می‌گیرد. حال می‌خواهیم بدانیم که این بدن برزخی از چه جنسی است و چه نظریه‌هایی پیرامون آن آمده است:

در یکی از مقالات ۵ نظریه درباره بدن برزخی ذکر شده و این پنج نظریه را این طور عنوان کرده:

(۱) نظریه بدن دنیوی،

(۲) نظریه بدن مثالی،

(۳) نظریه ثنویت بدن برزخی،

(۴) نظریه تجسد روح،

(۵) نظریه انکار بدن برزخی.

(۱-۵) نویسنده نظریه بدن دنیوی را به دو دیدگاه فرعی تقسیم کرده:

الف) بدن برزخی عین بدن دنیوی است. که اندیشمندانی مثل سید مرتضی و حمصی رازی و قاضی عضدالدین ایجی و به تبع او میرسید شریف جرجانی در مواقف و شرح آن و نیز لاهیجی در گوهر مراد این نظریه را به عنوان یکی از احتمالات ذکر می‌کنند.

ب) بدن برزخی بعضی از اجزای دنیوی است که خواه این بدن دنیوی میت سالم باشد، خواه متلاشی شده یا سوزانده و یا خوراک درندگان شود، در هر دو صورت این اجزا باقی خواهند بود و حیات و روح به این اجزاء تعلق می‌گیرد و به عنوان بدن برزخی تلقی می‌شود. از جمله کسانی که این نظریه را به عنوان یک احتمال برگزیدند، طبرسی، فخر رازی، ایجی و تفتازانی هستند.

(۲-۵) در این مرحله نویسنده عالم را به سه مرتبه تقسیم بندی می‌کند. عالم طبیعت و عالم عقول مجرد، که عالم طبیعت مادی است و تمام خواص ماده را دارد و عالم عقول مجرد که مجرد محض است و هیچ یک از خواص ماده را ندارد و عالم مثال را عالمی بین این دو مرتبه